

Hafta 10:

Demokrat Parti İktidarının İkinci Dönemi

Demokrat Parti iktidarının ikinci dönemi DP'nin 1954 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde 1950 yılındaki başarısını tekrarlayarak birinci parti çıkmasıyla başlayacaktır. DP'nin ilk iktidar döneminde kurulan Birinci ve İkinci Adnan Menderes hükümetlerini, ikinci iktidar döneminin ilk hükümeti olan Üçüncü Adnan Menderes hükümeti takip etmiştir. Bu hükümetin ilk eldeki icraatlarının 1954 seçimleri öncesi ve sırasında DP'ye muhalif olarak görünen kesimlere yönelik caydırıcı bir takım düzenlemeler olduğu gözlenmiştir. Seçimlerde Millet Partisi'ne oy vermiş olan Kırşehir ilinin ilçe statüsüne indirilerek Nevşehir iline bağlanmasından yüksek yargıçlara ve üniversite öğretim üyelerine yönelik olarak hükümete re'sen emeklilik yetkisi tanınmasına ve basına ispat hakkının kısıtlanmasına kadar uzanan oldukça geniş bir skala üzerinde ortak paydası muhalefetin baskılanması şeklinde ortaya çıktığı düşünülen ve 27 Mayıs askeri darbesi sonrası DP'nin maruz kalacağı siyasi yargılama süreçlerinde dava konusu edilecek pek çok uygulama bu dönemde hayata geçirilecektir.

İspat hakkı tartışmaları DP içerisinde yeni bir muhalif dalganın ortaya çıkmasına yol açacak ve söz konusu süreç partiden ayrılan ve/veya ihraç edilen bir grup milletvekilinin 1955 yılında Hürriyet Partisi adı altında yeni bir parti kurmasıyla sonuçlanacaktır. Aynı yılın 6-7 Eylül tarihlerinde yaşanan ve azınlık mensubu Türk yurttaşlarına ait ev ve iş yerlerinin ve azınlık cemaatlerine ait ibadethane ve eğitim kurumu gibi mekânların saldırıya ve zarara uğramasına yol açan olaylar da Demokrat Parti hükümeti iktidarının ikinci dönemine tarihlenir.

1957 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde Demokrat Parti'nin 1954 seçimlerine kıyasla yüzde onluk bir oy kaybına uğradığı ve muhalefet partilerinin toplam oy oranlarının DP oylarının toplamını aştığı görülmüştür. Muhalefet cephesi içerisindeki bölünmüşlüğü DP iktidarının devamını sağladığı şeklinde akıl yürüten muhalif siyasi elitler 1957 seçimleri sonrası sistem içerisinde bir konsolidasyona gitmişler ve bu çerçevede 1958 yılında Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ile Köylü Partisi (KP) Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adı altında birleşmiştir. Aynı yıl Hürriyet Partisi de kendisini feshederek CHP'ye katılma kararı almıştır. Bu sonuncusu DP'ye muhalif basın tarafından güç birliği şeklinde kamuoyuna tanıtılmıştır. Sistemdeki hükümet karşıtı parti birleşmeleri muhalefetin bir cephe

kurma faaliyeti gösterdiğini düşünen Demokrat Parti'yi "**Vatan Cephesi**" adını verdiği bir uygulamayı hayata geçirmeye sevk etmiştir.

Demokrat Parti iktidarının ikinci döneminin son yılları büyük şehirlerde, bir süreden beri siyasi haklar ve özgürlükler alanında yaşanan kısıtlamalara karşı çıkan toplumsal kesimlerin tepkilerinin örgütlendiği ve bir kısım basın, üniversite gençliği, entelijansiya, yüksek bürokrasi ve silahlı kuvvetler mensubu kanaat önderlerinin siyasi faaliyetlerini içeren bir muhalefet dalgasının yükselişe geçtiği yıllar olacaktır. 1959'da ve 1960 yılının ilk aylarında Uşak olayı, Geyikli olayı ve Yeşilhisar olayı gibi ana muhalefet partisi olan CHP ile hükümete bağlı bürokrasiyi doğrudan doğruya çatışmalı bir ilişki içinde karşı karşıya getiren olaylar yaşanmış, bu olayları meşru yollarla iktidara gelmiş bir hükümeti gayri meşru yollarla devirmek hazırlığı içinde olduğunu ileri sürdüğü CHP'nin yasadışı usulsüz faaliyetlerinin parçası olarak gören Demokrat Parti hükümeti **Tahkikat Komisyonu** adlı bir olağanüstü kurul aracılığıyla CHP'nin yürütmekte olduğunu ileri sürdüğü yıkıcı ve ihtilalci girişimleri soruşturma kararı almıştır.

Tahkikat Komisyonu 19 Nisan 1960'da 2247 sayılı yasa ile kurulmuş ve olağanüstü bir mahkeme gibi çalışmak üzere sınırlı süreye mahsus yetkilerle donatılmış bir meclis araştırma komisyonudur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden veya adli mercilerden ayrıca karar alınmasına gerek olmaksızın kullanabileceği olağanüstü yetkilere sahiptir. Tahkikatın selameti açısından tahkikat devam ettiği sürece Türkiye'deki her türlü siyasi hareket ve faaliyetleri durdurma kararı da dahil olmak üzere, gerekli gördüğü bütün tedbirleri almaya yetkili kılınmıştır. Gerektiğinde çalışmalarını meclis dışında da devam ettirebilecek, her türden yayın yasağı koyma, yayın toplatma, matbaa kapatma, soruşturma için gerekli olduğu düşünülen eşya ve evraka el koyabilme gibi yetkiler kullanabilecek ve görevini üç ayda tamamlayacaktır. Tahkikat Komisyonu'nun soruşturmasının CHP'nin yıkıcı faaliyetlerin kışkırtıcısı ve örgütleyicisi olduğu ve kapatılması gerektiği sonucuna varacağını ve DP'nin sona erdirmekle gurur duyduğu otoriter ve tek partili siyasi hayata bizzat kendi eliyle yeniden cevaz verdiğini düşünen muhalif kesimler komisyonun kurulmasını takip eden günlerde hükümeti protesto gösterileri örgütlemeye başlamışlar, bu gösteriler İstanbul ve Ankara'da yoğunlaşmış, yoğunluklu olarak üniversite öğrencilerinin, Harb Okulu öğrencilerinin ve CHP ile birlikte hareket eden kimi seçmen gruplarının gösterilerde öne çıktığı gözlenmiştir. 19 Nisan 1960 ve 28-29 Nisan 1960 olayları sonrası üniversiteler tatil edilmiş, yurtlar boşaltılmış, gösterilerin basın tarafından haber yapılmasına yasak konulmuştur.

5 Mayıs 1960'da Ankara'da gerçekleştirilen 555-K olayı ülkenin başkentinde hükümet karşıtı toplumsal muhalefet cephesinin genişliğine dair bir ölçüt olarak değerlendirilmiş ve geriye dönük olarak askeri darbenin meşrulaştırıcı bir ögesi olarak araçsallaştırılmıştır ancak Demokrat Parti'nin kitlesel oy desteğine sahip olduğu Anadolu'nun pek çok yerleşim merkezi açısından değerlendirildiğinde 27 Mayıs öncelleyen günlerde herhangi bir toplumsal huzursuzluk ve muhalefet emaresine rastlamak zor görünmektedir. Belki de bu nedenle 27 Mayıs 1960 sabahı Türk Silahlı Kuvvetleri içinde orta ve alt rütbeli subaylardan oluşan ve kendisine Milli Birlik Komitesi adını veren bir cunta tarafından Demokrat Parti hükümetine yönelik bir darbe gerçekleştirildiğinde bir süreden beri büyük şehirlerdeki protesto gösterilerinden büyük oranda habersiz olan ve söz konusu gösterilerde dile getirilen talepleri kendi siyasi ajandası içerisinde öncelikli görmeyen geniş yönetilenler kitlesi derin bir şaşkınlık ve suskunluk içerisine girecektir.

Sonuç olarak 14 Mayıs 1950 milletvekili genel seçimleriyle 27 yıllık tek parti iktidarını sona erdirerek iş başına gelen Demokrat Parti, 1954 ve 1957 seçimleriyle başarısını yenileyerek toplam on yıl boyunca hükümet etmiş, bu hükümet dönemlerinde Adnan Menderes'in başkanlığında beş Demokrat Parti hükümeti kurulmuş ve 27 Mayıs 1960'da gerçekleştirilen bir askeri darbe ile Demokrat Parti devri sona ermiştir.

Bu ders kapsamında ele alınan ve yukarıda özetlenen meselelere ilişkin okunması önerilen kaynaklar şunlardır:

Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.

Eric Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Yusuf Tekin-Çağatay Okutan, Türk Siyasal Hayatı, Orion Yayınları, İstanbul, 2011.